

Смирнова І. Л.,
кандидат педагогічних наук; доцент;
професор кафедри авіаційного обладнання;
Кіровоградської льотної академії
Національного авіаційного університету

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК АВІАЦІЙНОГО ФАХІВЦЯ, ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

В статті зазначено про необхідність формування професійного саморозвитку у майбутніх авіафахівців під час професійної підготовки та проблеми, що з цим пов'язані. Визначені складові професійного саморозвитку та методи, за допомогою яких можливо досягнути поставленої мети в процесі теоретичної підготовки майбутніх авіаспеціалістів у вищому льотному навчальному закладі. Автор розглянула задачі, які постають у зв'язку з цим перед професійною педагогікою в льотному виші в процесі викладання спецдисциплін.

Ключові слова: професійний саморозвиток; підготовка авіафахівців; спецдисципліни; методи навчання.

Постановка проблеми та її актуальність. Перед авіаційною психологією, педагогікою та практикою ера реактивної авіації поставила проблеми, які потребують особливої уваги до процесу професійної підготовки майбутніх авіафахівців; однією із найважливіших умов якої є перехід від екстенсивного шляху розвитку до інтенсивного; де принцип свідомості та активності; що передбачає різнобічний розвиток діяльності; активності та глибокого усвідомлення своїх дій; стає одним із основних керівних принципів навчання курсантів [1; 2].

Майбутній авіаційний фахівець на момент закінчення ВНЗ повинен вміти володіти технічними поняттями; експлуатувати основні прилади та обладнання; аргументовано інтерпретувати різноманітну інформацію; використовувати знання в стандартних та нестандартних ситуаціях; швидко; якісно; системно аналізувати та обробляти спеціалізовану літературу; систематизувати та класифікувати технічні об'єкти; поняття; вибирати головне та другорядне; оцінювати оптимальність вирішення завдань; оцінити отриманий результат тощо. Усвідомлення; з'ясування курсантом комплексу вимог; які пред'являються до нього як до фахівця; дозволяє майбутньому авіаспеціалісту розуміти свої завдання; чіткіше уявляти перспективу свого подальшого розвитку. Таким чином; «саморозвиток»; як один із продуктів освіти; набуває пріоритетного значення та присутній в кожній освітній програмі вищих навчальних закладів як головний орієнтир.

Тому; чим складніше авіаційна техніка та умови професійної діяльності – тим гостріше стоїть питання підготовки майбутніх висококваліфікованих авіаційних фахівців.

Специфіка навчання майбутніх авіаспеціалістів полягає в тому; що отримані знання; навички та вміння вони повинні вміти безпомилково застосовувати не лише в звичайних; але й в екстремальних умовах професійної діяльності. При організації навчання професійно-орієнтованим дисциплінам з метою формування професійного саморозвитку необхідно враховувати особливості майбутньої професійної діяльності; що надаватиме позитивного впливу на підвищення професійного рівня фахівця та допомагатиме ефективно застосовувати отримані знання на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійний саморозвиток якостей особистості; її психічних процесів; професійних якостей і умінь неможливий без безпосередньої участі індивіда. Вивченню сутності цього питання приділяли багато уваги у своїх працях К. О. Абульханова-Славська; С. І. Архангельський; Н. Г. Дайрі; М. О. Данилов; Р. С. Гаріф'янов; П. І. Підкасистий; М. М. Скаткін; О. Л. Главацька; І. Я. Лернер та ін. [8]

Учені Б. З. Вульфів та В. Д. Іванов [4] до категорій; які описують людину; відносять категорію *саморозвитку*; яка розглядається ними як активність людини в змінні себе; розкритті; збагаченні своїх духовних потреб; творчості; всього особистісного потенціалу. Дослідники вважають; що «саморозвиток – бажання та здійснюване вміння людини розвивати себе; активність у самовихованні; пошук оптимальних сфер самореалізації та самоствердження» [4; с.207]. П. А. Шавір [5] зазначає; що саморозвиток – це внутрішній процес самозміни системи під впливом власних протиріч; вищий рівень саморуку; при цьому система; що саморозвивається; повинна бути відкритою; оскільки внутрішні ресурси не зможуть забезпечити тривале існування системи.

За словами К. О. Абульханової-Славської; «саморозвиток – залучення до культури свого суспільства; епохи; постійне підвищення рівня знань у процесі безперервної освіти; поповнення вже наявних знань новими та; нарешті; активна реалізація себе в житті; праці; творчості» [6; с.67]. Аналіз досліджень К. О. Абульханової-Славської приводить до висновку; що найбільш суттєвою характеристикою саморозвитку є свідомо якісна зміна самого себе; що є основним внутрішнім механізмом індивідуально-особистісного розкриття.

Повернення системи освіти до індивідуальності та свободи; як показує Н. Б. Крилова [7]; можливе лише при «переорієнтації її змісту на саморозвиток особистості як основи динаміки суспільства». Н. Б. Крилова виділяє механізми саморозвитку; групуючи їх у функціональні блоки; які включають «все; що стосується широкої гами відмінностей та відтінків пізнання; а також реалізації людиною самої себе (в мисленні; спілкуванні; поведінці; діяльності)» [7; с. 114].

Дослідження сучасних вчених у сфері авіаційної педагогіки та психології (В. О. Пономаренко [1]; Р. М. Макаров [2] та ін.) показали; що теоретична підготовка авіаційних фахівців; як складник професійно-орієнтованої підготовки; є ефективним засобом формування їхніх професійно важливих якостей та методом прогнозування їхньої професійної надійності. Ряд наукових праць присвячено безпеці польотів і теоретичній підготовці майбутніх авіаційних фахівців (І. Л. Смирнова; В. В. Півень; Є. В. Кміта; Г. С. Пашенко; Т. В. Тарнавська; Л. М. Зеленська та ін.) [8]. Проте вивчення наукової літератури свідчить про те; що системного аналізу проблеми професійного саморозвитку майбутніх авіафахівців у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін не здійснювалося.

Постановка завдання. При підготовці майбутніх авіафахівців необхідно сформувати цілий комплекс професійно важливих якостей; складовою яких є професійний саморозвиток спеціаліста; який впливає на рівень його професійної майстерності та розвитку. Тому одним з головних завдань льотного вищого навчального закладу; є не тільки формування професійних знань; умінь і навичок майбутніх фахівців; а й формування умінь постійно саморозвиватися.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасна концепція підготовки фахівців у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін передбачає безперервне навчання; яке повинно сприяти саморозвитку майбутнього фахівця-професіонала. Реалізація такої освіти призведе до змін особистісних позицій як викладача; так і студентів; формуванню нових сенсів організації освітнього процесу.

На наш погляд; вплив на професійний саморозвиток курсантів здійснює їхня підготовленість до навчання в авіаційному закладі; а також мотивація до їхньої майбутньої професійної діяльності. Тому ми вважаємо за доцільне розглянути особливості професійного саморозвитку курсантів в авіаційному закладі; які ми класифікували на загальні та індивідуальні. До загальних особливостей ми віднесли ті особливості; які притаманні роботі студентів будь-якого вищого навчального закладу. До індивідуальних – особливості; які характерні лише для професійного саморозвитку курсантів авіаційного закладу. На основі проведеного нами дослідження було виокремлено такі загальні особливості:

- необхідність врахування індивідуально-психологічних характеристик студентів;
- позитивне (чи негативне) ставлення студентів до процесу навчання у ВНЗ;
- наявність (чи відсутність) у студентів таких якостей як відповідальність; самостійність тощо;
- наявність (чи відсутність) у студентів вмінь самостійно працювати;
- необхідність єдиних поглядів (чи відсутність таких) на формування професійного саморозвитку майбутніх авіафахівців з боку професорсько-викладацького колективу.

Зазначені вище загальні особливості можуть відноситись до всіх студентів вищих навчальних закладів. Для нас найбільший інтерес представляли індивідуальні особливості професійного саморозвитку; які характерні для майбутніх авіафахівців; а це:

- необхідність формування позитивного ставлення курсантів до авіаційної професії та навчання в авіаційному закладі для підвищення їхньої мотивації;
- необхідність використання інтерактивних методів навчання для формування професійних вмінь;
- рівень теоретичних положень; які дають можливість інтегративно об'єднати окремі засоби професійної підготовки в єдиний педагогічний процес з урахуванням закономірностей адаптації та формування професійного саморозвитку;
- необхідність розвитку у курсантів таких особистісних рис; як стресостійкість; витримка; уважність.

Мотивація до професійної підготовки відіграє важливу роль у професійній діяльності майбутніх авіафахівців. Проблема мотивації є однією з центральних проблем; від неї залежить визначення системи складових, які впливають на поведінку; стимулюють та підтримують активність на певному рівні. Мотивація – це не лише умова ефективного засвоєння знань; а й важливий фактор розвитку фахівця [4]. Наявність мотиву забезпечує діяльну активність суб'єкта. З точки зору формування позитивного ставлення студентів до засвоєння обраної професійної діяльності особливе значення набувають потреби, які активізують особистість у плані професійного саморозвитку.

Однак; як показує практика; у молодих людей; які вступили до авіаційного закладу; в процесі навчання виникають розчарування у виборі професії через недостатню обізнаність про майбутню спеціальність та вимог до неї. Тому ми припускали; що формування позитивного ставлення до авіаційної професії є необхідним для успішного формування та розвитку бажання професійно саморозвиватися.

Таким чином; особливістю професійного саморозвитку майбутніх авіафахівців є необхідність формування позитивного ставлення курсантів до авіаційної професії та навчання в авіаційному закладі для підвищення їхньої мотивації.

Виділимо таку особливість професійного саморозвитку майбутніх авіадиспетчерів як необхідність використання інтерактивних методів навчання для формування професійних умінь.

Серйозним недоліком традиційних технологій у ВНЗ є пріоритетність їхньої інформативної сторони та недооцінка процесуальної; що сприяє засвоєнню студентами готових знань та недостатньо сформованою здатністю самостійно їх здобувати; а також оперативно використовувати в професійних ситуаціях. Використання в процесі навчання у вищих навчальних закладах інтерактивних методів дозволить подолати розрив між його інформаційною та процесуальною сторонами; а також підсилить особистісно-діяльнісний характер професійної підготовки майбутніх авіафахівців.

Також необхідно звернути увагу на професійно-орієнтовану підготовку майбутніх авіафахівців; адже будучи однією зі складових їхньої підготовки; вона інтегративно не пов'язана з іншими в єдину педагогічну систему. Професійно орієнтована підготовка майбутніх авіафахівців функціонує відособлено; не маючи достатніх для отримання концентрованого педагогічного результату граней дотику з іншими компонентами (тренажерною підготовкою; психологічною; психофізіологічною; реальною професійною діяльністю) професійної підготовки.

Рівень теоретичних положень; які дають можливість інтегративно об'єднати окремі засоби професійної підготовки (теоретичної; тренажерної; психологічної; психофізичної; реальної професійної діяльності) в єдиний педагогічний процес з урахуванням закономірностей адаптації та формування професійного саморозвитку майбутніх авіафахівців є; на нашу думку; ще однією особливістю професійної підготовки майбутніх авіаспеціалістів.

Виділяючи таку особливість формування професійного саморозвитку майбутніх авіафахівців як необхідність розвитку у курсантів таких особистісних якостей; як стресостійкість; витримка; увага; ми враховували той факт; що на них в процесі роботи впливає велика кількість факторів ризику таких; як: різноманіття та швидкоплинність потоку інформації; яка сприймається та переробляється; висока відповідальність за рішення; що приймаються; необхідність постійної готовності до діяльності в нестандартних та аварійних ситуаціях тощо.

В області професійної підготовки авіафахівців у ВНЗ накопичено величезний досвід; який розкриває закономірності процесу навчання. Однак великий науковий потенціал педагогічної науки та навчальних можливостей теоретичної підготовки в авіаційній педагогіці використовується не повною мірою. Процес навчання професійно-орієнтованим дисциплінам в авіаційному закладі є складовою професійної підготовки авіафахівців; яка становить собою педагогічну систему; що забезпечує формування їх професійної надійності. Саме тому структура та зміст професійно-орієнтованих дисциплін вимагає до себе підвищеної уваги та впровадження нових технологій у процес навчання [8] для формування професійного саморозвитку курсантів.

Навчання професійно-орієнтованим дисциплінам повинно не лише сформувати інтелектуальні здібності; але й розвивати навички евристичної діяльності на основі активізації розумових; мнемічних (запам'ятовувальних) та інших пізнавальних процесів особистості за допомогою інтерактивних методів; адже при вивченні курсів професійно-орієнтованих дисциплін важливим є пошук розв'язання ситуацій; що виникають [8].

На сьогоднішній день існують різноманітні класифікації методів навчання; число яких дуже велике; а кількість методів нараховується десятками у різноманітних авторів. Але ці методи не

зовсім підходять для формування професійного саморозвитку майбутніх авіафахівців; оскільки не враховують специфіку їхньої роботи.

Однак вимоги, що висувуються до авіаційних фахівців; передбачають залучення таких технологій; основу яких в нашому дослідженні буде становити принцип проблемного підходу до організації навчання; який дозволяє включати тих; кого навчають; в процес творчого засвоєння знань (розв'язання ситуаційних задач; використання мультимедійних технологій в процесі спеціальної підготовки; вирішення тестових завдань); розвиваючи творчі здібності студентів.

Реалізація на практиці ідеї взаємозв'язку навчання з науковим пошуком породила своєрідну дидактичну систему; названу проблемним навчанням; основними елементами якого є навчальна проблема та проблемна задача. Використання в навчальному процесі системи знань; які поєднують в собі імітацію; дидактичну гру; проблемні ситуації; дозволяють надавати навчальним заняттям пошукового характеру; залучати тих; кого навчають; до самостійної пізнавальної діяльності; перетворити їх в активних учасників навчання [8].

Таким чином; проблемне навчання сприяє розвитку логічного мислення у тих; хто навчається; вчить діалектично вирішувати протиріччя; які зустрічаються; що необхідно в їхній професійній діяльності; а викладач намагається виробити у майбутніх фахівців чітке уявлення про логіку дослідницького пошуку; його етапи; про необхідність при вирішенні будь-якої проблеми прагнути до побудови найбільшої кількості гіпотез та формуванню оптимальних шляхів отримання результату.

Крім того; проблемно-пошукові методи навчання (проблемні ситуації; розповіді; проблемно-пошукові бесіди) допомагають у авіаційній професії успішно справитись із труднощами; які зустрічаються в роботі; де вимагається велика майстерність; значний досвід; здатність до здорового судження; що забезпечує вміння прийняти в короткий термін правильне рішення.

Короткий огляд зазначених вище видів навчання дозволяє зробити такий висновок: на теперішній час є ряд видів навчання; які розвивають у тих; хто навчається; професійний стиль діяльності; тобто дають можливість не лише проявляти особисті якості; але й отримувати такий результат освітнього процесу; як саморозвиток; самовдосконалення; які є важливими складовими професійної підготовки майбутніх фахівців.

Отже; враховуючи особливості роботи авіафахівців; їхній саморозвиток можна розуміти як процес свідомого управління розвитком якостей і здібностей майбутнього авіаційного спеціаліста; цінність; що полягає в усвідомленні особистістю власної унікальності та підвищеної відповідальності в роботі; в інтересі до постійного підвищення рівня професійно-орієнтованих знань у процесі безперервної освіти та підвищення професійної кваліфікації; в пізнанні свого внутрішнього світу і його зміни.

Висновки. Таким чином; удосконалення процесу теоретичного навчання майбутніх авіафахівців; в контексті формування їхнього професійного саморозвитку; може здійснити дієвий вплив на підвищення їх професійно важливих якостей; а значить; і на підвищення рівня безпеки польотів. Крім того; стала об'єктивною потреба в розробці певних шляхів до навчання професійно-орієнтованим дисциплінам; в контексті формування професійного саморозвитку майбутніх авіаспеціалістів; тобто необхідність визначення змісту; форм та методів організації навчального процесу; його науково-методичного забезпечення у вищих навчальних закладах у відповідності зі специфікою та цілями діяльності кожного з них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Пономаренко В. А.* Страна авиация. Черное и белое / Владимир Александрович Пономаренко. – М. : Наука; 1995. – 288 с.
2. *Макаров Р. Н.* Психологические основы дидактики лётного обучения / Р. Н. Макаров; Н. А. Нидзий; Ж. К. Шишкин. – М. : МАКЧАК; 2000. – 536 с.
3. *Москаленко О. І.* Мотивація курсантів-пілотів до англійської мови як складник безпеки польотів: [монографія] / Олена Іванівна Москоленко. – Кіровоград; 2012. – 248 с.
4. *Вульффов Б. З.* Основы педагогики в лекциях; ситуациях; первоисточниках / Б. З. Вульффов; В. Д. Иванов. – М.; 1997. – 289 с
5. *Шавир П. А.* Психология профессионального самоопределения в ранней юности / П. А. Шавир. – М. : Педагогика; 2001. – 96 с.

6. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М.; 1980. – 334 с.

7. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – М. : Высшая школа; 1990. – 134 с.

8. Смирнова И. Л. Интегративные теоретические знания пилотов – залог безопасности полётов / И. Л. Смирнова. – Кировоград : «КОД»; 2008; 184 с.

Смирнова И.Л.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМОРАЗВИТИЕ АВИАЦИОННЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ; КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Резюме. В статье говорится о необходимости формирования профессионального саморазвития у будущих авиаспециалистов во время профессиональной подготовки и проблемы, с этим связанные. Определены составляющие профессионального саморазвития и методы, с помощью которых можно достичь поставленной цели в процессе теоретической подготовки будущих авиаспециалистов в высшем летном учебном заведении. Автор рассмотрела задачи, возникающие в связи с этим перед профессиональной педагогикой в летном вузе в процессе преподавания спецдисциплин.

Ключевые слова: профессиональное саморазвитие; подготовка авиаспециалистов; спецдисциплины; методы обучения.

Smyrnova I.L.

AVIATION PROFESSIONALS SELF-DEVELOPMENT AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING

Summary. The article is devoted to the problem of the need for the formation of professional self-development of future aviation specialists during training and the problems that are associated with it. The author has identified the components of professional self-development and methods by which this goal may be achieved during theoretical training in flight educational establishments. The author reviewed the challenges concerning this problem in professional pedagogy during teaching of professional subjects in flight educational establishments.

Keywords: professional self-development; training of aviation specialists; special disciplines; teaching methods.